

ВІДГУК

офіційного опонента,

завідувачки кафедри психології КЗВО

«Вінницька академія безперервної освіти», доктора психологічних наук,

професора Шпортун Оксани Миколаївни

на дисертаційну роботу Казачук Ольги Сергіївни

«ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ВІДБОРУ

КАНДИДАТІВ У СУДДІ»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю

053-«Психологія» галузі знань 05- «Соціальні та поведінкові науки»

Актуальність теми дисертаційного дослідження проблеми професійно-психологічного відбору кандидатів на посаду судді визначається нагальною потребою в глибокій та системній трансформації судової влади України в умовах суспільно-політичної нестабільності та посилення ролі принципу верховенства права.

Починаючи з 24 лютого 2022 року, після початку повномасштабної збройної агресії Російської Федерації, українська правова система зіштовхнулася з безпрецедентними викликами, які спричинили суттєві зміни у функціонуванні державних інституцій, зокрема судової гілки влади. В умовах війни, зростання суспільної напруги та посилення морального тиску на посадових осіб, суд стає ключовим гарантом справедливості, стабільності та правопорядку. Це зумовлює необхідність формування суддівського корпусу, здатного діяти професійно й неупереджено у ситуаціях високої психологічної напруги, морального тиску та значної соціальної відповідальності.

Сучасна концепція постаті судді виходить далеко за межі фахового володіння правом. Йдеться про особистість, яка поєднує професійну компетентність і моральну зрілість, емоційну стійкість та високий рівень самодисципліни, вміння діяти незалежно, неупереджено та ефективно навіть у критичних і конфліктних обставинах. Професійно-психологічний відбір покликаний виявляти ці якості ще на етапі конкурсного відбору, що дозволяє запобігти потраплянню до судової

системи осіб із низьким рівнем етичної надійності, психологічної стійкості чи здатності до саморегуляції. Визначення чітких критеріїв оцінювання та розроблення комплексної методології відбору є передумовами формування якісного, професійно підготовленого суддівського складу, який здатен забезпечувати верховенство права та утверджувати справедливість у суспільстві.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційне дослідження виконане у межах комплексних науково-дослідних тем кафедри психології Навчально-наукового інституту психології та соціальних наук Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» «Соціально-психологічний супровід збереження психічного здоров'я особистості в умовах трансформації суспільства», «Трансформаційні процеси розвитку та становлення особистості у кризових ситуаціях: сучасні психосоціальні виміри» (Державний реєстраційний номер: 0122U201363 від 06.11.2022). Тему дисертаційної роботи затверджено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 5 від 29 червня 2022 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень та висновків, сформульованих у дослідженні

Дисертанткою, Казачук Ольгою Сергіївною, методологічно грамотно визначено мету, завдання, об'єкт та предмет дисертаційного дослідження, які достатньою мірою відповідають заявленій темі.

Об'єкт дисертаційного дослідження: професійно-психологічний відбір кандидатів на посаду судді.

Предмет дослідження: психологічні характеристики, критерії та методики оцінювання, а також чинники, що зумовлюють ефективність і надійність відбору.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та емпіричній верифікації комплексної системи професійно-психологічного відбору майбутніх суддів, що забезпечує достовірне прогнозування їхньої професійної успішності, відповідає етичним стандартам судової системи і сприяє підвищенню якості кадрового складу суддівського корпусу.

Згідно з поставленою метою було визначено основні завдання дослідження:

1) здійснити теоретико-методологічний аналіз сучасних підходів до професійно-психологічного відбору кандидатів у судді та окреслити специфіку когнітивних, особистісних та етичних вимог, що впливають із характеру суддівської діяльності;

2) синтезувати теоретичну модель психологічної готовності кандидатів у судді та, ґрунтуючись на порівняльному аналізі світового досвіду відбору, виокремити найефективні практики для їхньої адаптації у вітчизняній системі правосуддя;

3) емпірично дослідити морально-етичні й особистісні характеристики кандидатів та визначити їхній внесок у прогнозування професійної придатності, обґрунтувавши релевантні психодіагностичні критерії;

4) розробити й апробувати інтегровану психологічну модель професійно-психологічного відбору кандидатів у судді, забезпечивши її методичне, статистичне й прогностичне обґрунтування;

5) сформулювати практичні рекомендації щодо впровадження розробленої моделі у діяльність органів судової системи з урахуванням нормативно-правових, організаційних та ресурсних умов;

6) оцінити ефективність і підтвердити покращення ключових індикаторів відбору (достовірності прогнозу професійної придатності, надійності діагностичних процедур, зниження кадрових ризиків) шляхом статистичного порівняння їхніх значень до та після впровадження запропонованої моделі.

Висновки, сформульовані в дослідженні, забезпечені науково-теоретичним обґрунтуванням основних положень дослідження; використанням комплексу взаємодоповнювальних методів, які відповідають меті, предмету та завданням дослідження; поєднанням кількісного та якісного аналізу зібраного емпіричного матеріалу.

Для участі у дослідженні було залучено три групи респондентів, загальна кількість яких склала 198 осіб. Перша група складалася із 98 кандидатів на посаду судді, які проходили навчання на базі Національної школи суддів України, що знаходиться на вулиці Жилянській, 120а, у місті Києві. Друга група респондентів складалася із 56 діючих суддів, які поділилися своїм досвідом проходження

професійно-психологічного відбору та оцінкою цього процесу. Третя група респондентів складалася із 44 колишніх суддів, які працювали у судах різних інстанцій міст Києва, Чернігова, Полтави, Кіровограду та їхніх областей. Дослідження було здійснено протягом 2022-2024.

Оцінка структури, змісту та форми дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел, який містить 281 найменування, з них 20 іноземною мовою, додатків на 56 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 334 сторінки. Основний обсяг складає 242 сторінки. Робота містить 31 таблицю на 14 сторінках та 49 рисунків на 24 сторінках, що значно покращує сприймання змісту дисертаційного дослідження. Робота написана гарною зрозумілою українською мовою з дотриманням норм наукового стилю. Структура роботи відзначається чіткістю, логічністю, містить всі необхідні компоненти у відповідності до головних нормативів щодо дисертаційних робіт. Анотація українською та англійською мовами дає стислий огляд роботи.

У **Вступі** обґрунтовано тему дослідження, його актуальність, надано інформацію щодо наукової новизни, практичної значущості, мети, завдань, об'єкту, предмету, окреслено засадничі положення і гіпотези дослідницької концепції, охарактеризовано теоретичне та практичне значення роботи, надано відомості про апробацію матеріалів дисертації та наукові публікації з теми дослідження.

У першому розділі дисертаційної роботи «**Теоретико-методологічні основи вивчення професійно-психологічного відбору кандидатів у судді**» *представлено* поглиблений теоретико-методологічний аналіз проблеми професійно-психологічного відбору кандидатів на посаду судді. Детально розглянуто основні наукові підходи до визначення та оцінювання психологічної готовності до суддівської діяльності, висвітлено специфіку професійних вимог, проаналізовано психологічні характеристики, що є визначальними для ефективного виконання суддівських функцій, а також здійснено критичне узагальнення міжнародного досвіду з урахуванням психологічного критерію у процесі відбору суддів.

Систематизовано методологічні засади дослідження проблеми професійного відбору в системі судочинства. Окремо проаналізовано потенціал і обмеження системного, особистісно-орієнтованого та компетентнісного підходів.

Системний підхід дозволив розглядати суддівську діяльність як цілісну взаємопов'язану структуру, у якій збалансовано поєднуються особистісні якості, професійні знання та етичні орієнтири. Особистісно-орієнтований підхід акцентує увагу на цілісності особистості, її мотиваційних установках, здатності до глибокої рефлексії, емоційній зрілості та саморегуляції у стресових умовах. Компетентнісний підхід конкретизує професійно-психологічні вимоги через сформованість умінь, навичок та готовності до ефективних дій у стандартних і нетипових ситуаціях правозастосування.

Показано, що ефективний професійно-психологічний відбір у судовій сфері має ґрунтуватися на комплексному підході, який поєднує оцінку інтелектуальних здібностей і правової ерудиції з аналізом особистісних характеристик, рівня емоційної стабільності, стресостійкості, професійної мотивації, етичних принципів і здатності зберігати неупередженість.

На основі узагальнення наукових джерел **описано** психологічну модель готовності кандидатів до суддівської діяльності, яка охоплює: когнітивний компонент (аналітичне мислення, правова логіка, здатність до критичної оцінки інформації); мотиваційний компонент (внутрішня професійна мотивація, орієнтація на служіння суспільству); емоційно-вольовий компонент (саморегуляція, емоційна стабільність, стресостійкість, толерантність до невизначеності); морально-етичний компонент (усвідомленість етичних принципів, ціннісна зрілість, здатність до моральних суджень). **Підкреслено**, що лише гармонійний розвиток усіх складових забезпечує ефективну професійну самореалізацію судді.

Надано характеристику професійно-психологічного профілю сучасного судді, до ключових ознак якого віднесено високу відповідальність, неупередженість, здатність ухвалювати зважені рішення в умовах конфлікту та суспільного тиску, емоційну стійкість, уміння зберігати психологічну дистанцію та протидіяти впливу зовнішніх чинників.

Обґрунтовано необхідність упровадження диференційованих психодіагностичних процедур, здатних визначати рівень готовності кандидата до виконання суддівських функцій. Особливої ваги набувають методики для оцінки емоційного інтелекту, здатності до моральних суджень, стилів поведінки в

конфлікті, рівня самоконтролю та гнучкості мислення. *Розглянуто* специфіку сучасних психодіагностичних інструментів, що застосовуються в юридичній психології, їхні переваги та обмеження, а також можливості адаптації до умов національної судової системи.

Важливе місце у дослідженні посів порівняльний аналіз міжнародного досвіду професійно-психологічного відбору суддів. *Систематизовано* підходи, що застосовуються у США, Німеччині, Франції, Великій Британії та інших країнах, де психологічна оцінка є обов'язковою складовою конкурсної процедури. Такі моделі дозволяють оцінювати не лише професійні компетентності, а й відповідність особистісних якостей високим етичним і психологічним стандартам. Серед найбільш поширених практик – багаторівневе тестування, структуроване інтерв'ю з психологом, моделювання професійних ситуацій (кейси, симуляції), аналіз професійної біографії та відгуків з попередніх місць роботи. Досвід зарубіжних країн продемонстрував, що інтеграція психологічного аналізу у процес відбору істотно зменшує ризики потрапляння до судової системи осіб, які не відповідають вимогам професії, та підвищує загальну ефективність роботи судової влади.

У другому розділі – «Емпіричне дослідження професійно-психологічного відбору кандидатів у судді» – дисертанткою, Казачук О.С., було здійснено комплексне емпіричне дослідження, у якому взяли участь 198 респондентів – 98 кандидатів на посаду судді, 56 діючих та 44 колишні судді – дало змогу комплексно окреслити психологічний портрет представників суддівської професії на різних етапах кар'єри та виокремити чинники, що істотно впливають на якість їхньої професійної діяльності. У межах дослідження застосовано десять психодіагностичних методик, проведено кореляційний аналіз за Пірсоном, багатфакторне регресійне моделювання, а також здійснено змістовний аналіз 86 мотиваційних листів кандидатів. Сукупність отриманих результатів дала підстави для формування цілісного уявлення про динаміку ключових психологічних характеристик суддівської діяльності та запропонування обґрунтованих орієнтирів для модернізації процесу професійно-психологічного відбору.

Анкетування виявило стабільно високий рівень визнання значущості психологічного компонента у відборі: 90 % кандидатів і діючих суддів та 75 %

колишніх відзначили його критичну важливість для забезпечення доброчесності та ефективності суддівської роботи. Водночас лише близько 25 % респондентів вважають, що чинні процедури об'єктивно оцінюють психологічну готовність до професії. Більшість наголошують на потребі удосконалення процедур – шляхом включення симуляційних моделей, підвищення прозорості, запровадження незалежного психологічного супроводу та участі суддів-наставників у кваліфікаційних комісіях.

У третьому розділі – **«Формування та верифікація психологічної моделі професійно-психологічного відбору у судді»** – було *представлено* поглиблену теоретичну розробку та емпіричну перевірку багаторівневої психологічної моделі професійно-психологічного відбору кандидатів на посаду судді. Вона сконструйована як системне утворення з п'яти ключових, взаємопов'язаних між собою компонентів, кожен із яких виконує окрему функцію у визначенні придатності кандидата до виконання високофункціональної, морально й емоційно навантаженої суддівської ролі, яка вимагає стійкості до стресу, чітких етичних орієнтирів, розвиненого емоційного інтелекту та високого рівня професійної мотивації.

Формування моделі враховувало попередній етап емпіричного дослідження, проведеного на вибірці, яка включала 198 осіб, серед яких були як кандидати на посаду судді, так і чинні судді та судді у відставці. Було здійснено системну психодіагностику за допомогою валідизованих методик, що дозволило охопити широкий спектр психологічних характеристик.

Кореляційний аналіз дозволив виявити міжпараметричні зв'язки. Зокрема, встановлено високий позитивний кореляційний зв'язок між емоційним інтелектом та емпатією, що свідчить про взаємозалежність цих психологічних якостей. Також виявлено негативний зв'язок між рівнем тривожності та внутрішньою мотивацією, що вказує на конфлікт потенціалу саморегуляції та внутрішньої професійної орієнтації. На основі отриманих даних було здійснено розрахунок вагових коефіцієнтів кожного блоку, що дозволило побудувати алгоритм автоматизованого розрахунку інтегрального балу професійної відповідності.

На етапі апробації модель було протестовано у форматі контрольованого експерименту. Вибірку розділили на дві рівні частини: контрольну та

експериментальну. Респонденти з експериментальної групи проходили повний цикл процедури оцінювання відповідно до нової моделі, який включав попереднє тестування, групові вправи, участь у тренінгах зі стрес-менеджменту та індивідуальних коучингових сесіях. Натомість представники контрольної групи оцінювалися за традиційною методологією. Порівняння динамічних змін між групами засвідчило ефективність і практичну доцільність застосування комплексної моделі.

Результати дослідження дають підстави стверджувати, що запропонована модель має потенціал не лише як інструмент якісного відбору кадрів, а й як стратегічна основа формування стійкої, морально відповідальної та психологічно адаптованої професійної спільноти. Інноваційний підхід, заснований на поєднанні кількісної діагностики, етичного оцінювання й емоційної підготовки, створює передумови для глибокої трансформації системи відбору та розвитку суддів, орієнтованої на довготривалу ефективність і суспільну довіру.

Наукова новизна і практичне значення наукових положень дисертації полягає у тому, що:

вперше: поглиблено комплексний аналіз наукових підходів до питання професійно-психологічного відбору кандидатів у судді, включаючи історичний контекст та методологічні особливості; застосовано емпіричний метод дослідження моральних характеристик особистості кандидата шляхом опитування в контексті професійно-психологічного відбору, що дозволяє більш повно та об'єктивно оцінити рівень його професійної та етичної готовності; розроблено пропозиції щодо вдосконалення системи психологічного вивчення кандидатів у судді, які можуть бути безпосередньо впроваджені на практиці. Зокрема, запропоновано скоротити кількість осіб, які беруть участь у відборі кандидатів на посаду судді, та включити до складу комісій діючих і колишніх суддів, що мають відповідний досвід та авторитет у професійній спільноті; запропоновано різні можливості для ефективного розв'язання складних питань, пов'язаних із формуванням особистості судді, з урахуванням психологічних, етичних та соціальних чинників; узагальнено та систематизовано знання щодо професійно-психологічного відбору кандидатів у судді, що робить вагомий внесок у розвиток теорії і практики правової психології та судової діяльності.

поглиблено та уточнено: змістове наповнення поняття «професійно-психологічний відбір» у контексті суддівської професії, уточнено його структурні компоненти, критерії та методи оцінювання, а також взаємозв'язки між моральними, емоційними та когнітивними характеристиками кандидата.

подальшого розвитку набули: підходи до інтеграції психодіагностичних методик, ситуативних завдань і моделювання професійних ситуацій у єдиний алгоритм оцінювання кандидатів у судді.

Практичне значення дослідження полягає у можливості їх безпосереднього використання під час удосконалення процедур професійно-психологічного відбору кандидатів у судді, розробленні стандартизованих алгоритмів оцінювання та впровадженні ефективних психодіагностичних інструментів. Запропоновані підходи можуть слугувати основою для підготовки та підвищення кваліфікації членів конкурсних комісій, психологів-експертів і суддів-наставників. Теоретичні положення та результати дослідження можуть бути використані у:

а) процесі навчання студентів закладів вищої освіти за спеціальністю «Психологія» та «Право»; б) практичній діяльності закладів суддівської підготовки, таких як Національна школа суддів України; в) діяльності психологічних служб, орієнтованих на підтримку та розвиток професійної готовності суддів; г) розробці методичних рекомендацій для покращення процесу професійного відбору у Національній школі суддів України.

Безумовно, таке об'ємне й багатокomпонентне дослідження не може бути вільним і від певних дискусійних питань, що не знижують наукової цінності викладених у ній результатів:

1. Недостатня інтеграція моделі та емпіричних результатів. У дисертації представлено ґрунтовно розроблену модель професійно-психологічного відбору у судді, проте у викладі результатів не завжди простежується чіткий зв'язок між елементами цієї моделі та емпіричними даними. Більш розгорнута експлікація того, яким чином отримані кількісні показники підтверджують, уточнюють або спростовують окремі структурні компоненти моделі, надала б дослідженню більшої наукової переконливості та аналітичної цілісності.

2. Вибірка дослідження є відносно однорідною. Не було здійснено диференціації результатів залежно від таких змінних, як особливості діяльності суддів у всіх

судових інстанціях, їхній вік, стаж служби. Ігнорування цих чинників може знижувати глибину інтерпретації отриманих результатів, адже їх професіоналізм може мати відмінності залежно від зазначених параметрів.

3. Обмежений аналіз гендерних відмінностей. У роботі не здійснено системного аналізу гендерних особливостей представників судової гілки влади. Враховуючи те, що професійна діяльність у суддів має свою гендерну специфіку (зокрема у сфері комунікативної взаємодії, емоційної регуляції та професійного самосприйняття), включення цього аспекту могло б значно збагатити результати та надати їм більшої практичної релевантності.

4. У роботі недостатньо емпірично розкрито зв'язок між соціальним інтелектом і доброчесністю суддів. Попри те, що це питання окреслено у теоретичному розділі як важливе, воно здебільшого розглянуте декларативно, без виокремленого емпіричного аналізу. Залучення цього аспекту могло б значно посилити практичну цінність дослідження в контексті сучасних вимог до етичності та професійної відповідальності.

5. У структурі дисертації відсутній окремий підрозділ, присвячений аналізу обмежень дослідження. Це створює враження певної однобічності й не дозволяє повною мірою оцінити межі інтерпретації отриманих результатів. Визначення сильних і слабких сторін обраної методології, а також можливостей і перспектив подальших досліджень підвищило б наукову цінність роботи та відповідало сучасним академічним стандартам.

Проте зазначені дискусійні питання жодним чином не знижують загальне позитивне враження від роботи, не знижують наукової цінності викладених у ній результатів, носять дискусійний характер та не впливають на загальну високу оцінку цього непересічного теоретико-емпіричного дослідження.

Загальний висновок та оцінка дисертації щодо присудження ступеня доктора філософії

Враховуючи актуальність, новизну, важливість одержаних автором наукових результатів, їх обґрунтованість та вірогідність, а також практичну цінність сформульованих положень і висновків дисертаційної роботи можемо стверджувати

що робота Казачук Ольги Сергіївни «**Особливості професійно-психологічного відбору кандидатів у судді**», написана на високому науково-теоретичному рівні, відповідає галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальності 053 Психологія та вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року №40 «Про затвердження вимог оформлення дисертацій» (зі змінами), «Порядку присудження доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44; зі **змінами** від 21.03.2022 року), а її авторка, Казачук Ольга Сергіївна, безумовно, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології

Комунального закладу вищої освіти

«Вінницька академія безперервної освіти»

О.М. Шпортун

ВІДПИС
Шпортун О.М.
ЗАСВІДЧУЮ

ЗАВ.КАНЦЕЛЯРІЄЮ
МЕЛЮБІЙ В.І.
20 РІК